

VU
ARCHEOLOGIJOS
KATEDRA

LIET / 124

POČKALUVKOS PILKAPIAI

A. JANKEVICIENĖ

Skelbiami Počkaluvkos, Nemenčinės rajone, pilkapių 1952—1953 mm. tyrinėjimo duomenys. Buvo iširti 4 pilkapiai, supilti iš smėlio ir akmenų. Pilkapių sampile aptikti degintiniai kapai su įvairiomis įkapėmis (geležinis siauraašmenis kirvis, ietigaliai, peiliukai, varpsteliai, žalvariniai papuošalai: antkaklės, apyrankės ir kt.). Atsižvelgiant į laidoseną ir rastuosius dirbinius, kapai datuoti VIII—IX aa.

Počkaluvkos kaimo, Nemenčinės rajone, laukuose, antrajame kilometre į vakarus nuo Nemenčinės, nedideliame pušynėlyje, dešiniajame Neries upės krante yra pilkapynas. Apie 2 km į šiaurės rytus nuo pilkapyno yra didelis Nemenčinės piliakalnis. Pilkapyną kerta plentas, einęs iš Nemenčinės į Paberžę. Plentas dalija pilkapyną į dvi nelygias dalis. Tarp Neries ir plento yra išlikę 8 pilkapiai, o dešiniojoje plento pusėje yra apie 20 pilkapių ar jų liekanų (1 pav.). Atrodo, kad dalis pilkapių buvo sunaikinta tiesiant plentą.

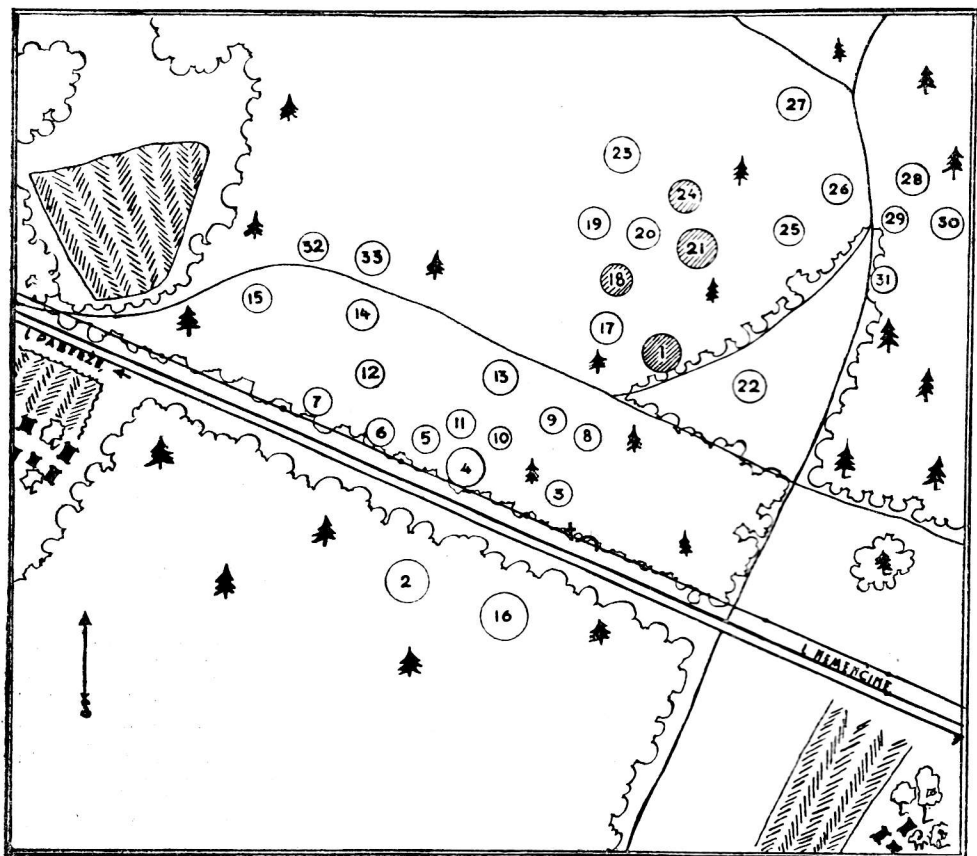
Pilkapiai vienas nuo kito guli kelių arba keliolikos metrų nuotolyje, o pilkapynas tęsiasi iš pietvakarių į šiaurės rytus ir užima 3—4 ha plotą.

Počkaluvkos pilkapiai yra įvairaus dydžio. Jų skersmuo yra nuo 10 iki 20 m, aukštis svyruoja nuo 30—40 cm iki 1—1,5 m. Du ypač dideli pilkapiai yra kairiojoje plento pusėje arčiau Neries. Kiek galima spręsti iš išlikusių sveikesnių pilkapių, jie yra buvę žemo pusrutulio formos, apie pagrindą apdėti akmenų vainiku. Tačiau sveikų pilkapių su gerai išlikusiais akmenų vainikais jau nerasta. Kaip pasakoja vietos gyventojai, iš pilkapių akmenys buvę lupami 1936—1937 mm. plentui grįsti. Kai kurių pilkapių sampile matosi duobės, kurios galėjo atsirasti, raunant medžių kelmus, kasant akmenis, o kai kurie galėjo būti ir kieno nors kasinėti.

1936 m. šios vietos bandomuosius tyrinėjimus vykdė Vilniaus universiteto Archeologijos muziejuje dirbę H. ir V. Holubovičiai. Jie čia ištyrė du pilkapius¹, tačiau tyrinėjimų duomenys liko nepaskelbti. Iš radinių yra išlikę tik keletas ranka lipdyto puodo šukių ir žalvarinės keturkampės vielos gabaliukas², greičiausiai, antkaklės fragmentas.

¹ Kurjer Wileński, Nr. 101 (1936); Rocznik Archeologiczny, 1, 87, Wilno (1937).

² Radiniai yra Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos instituto Istorijos-etnografijos muziejaus (toliau — IEM) archeologiniuose fonduose.

1 pav. Pilkapyno planas

1952—1953 mm. Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas ir Vilniaus valstybinio V. Kapsuko vardo universiteto Archeologijos-etnografijos katedra, tyrinėdami Nemenčinės piliakalnį, ištyrė čia 4 pilkapius. Pilkapiuose rasti dirbiniai yra Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos-etnografijos muziejaus Archeologinio skyriaus fonduose, o tyrinėjimų dienoraštis — Mokslų akademijos Istorijos institute.

Visi pilkapiai buvo tiriami, sluoksniais nukasant visą jų sampilą. Kiekvieno pilkapio sampilas, prieš pradėdant tyrinėti, buvo padalijamas pagal pasaulio šalis į keturias dalis, tarp ketvirčių paliekant 0,5 ar 1 m pločio juostas sampilo profiliui stebėti. Jos buvo pašalinamos, ištyrus visus ketvirčius. Kiekvienas ketvirtis, savo ruožtu, buvo suskirstomas 1 m² dydžio kvadratais, kurie buvo žymimi skaitmenimis ir raidėmis.

Pilkapis Nr. 1

Sis 1952 m. tyrinėtas pilkapis guli dešiniojoje plento pusėje, maždaug pilkapyje viduryje (1 pav.). 15 m į vakarus nuo jo yra visai žemu sampilu pilkapis Nr. 17, o į šiaurę — du gana dideli, gerai išsilaikę, medžiais apaugę pilkapiai (Nr.Nr. 18 ir 21), kurie buvo ištirti vėliau.

Pilkapis Nr. 1 medžiais neapaugęs, jo sampilas, palyginti, gana žemas — apie 60 cm. Pilkapio skersmuo šiaurės-pietų kryptimi 15 m, o rytų-vakarų kryptimi — 13 m. Sampilo paviršiuje rastos dvi nedidelės duobės, likusios, greičiausiai, išrovus medžių kelmus.

Pilkapis supiltas iš smėlio. Įvairiose sampilo vietose pastebėtos tamsesnės žemės dėmelės, kuriose matėsi smulkių angliukų ir sudegusių kaulų fragmentų. Po sampilu pilkapio pagrinde aptiktas tamsesnės žemės sluoksnis.

Nuėmus pilkapio sampilą, paaiškėjo, kad pakraščiais aplink ėjo ne visai taisyklingas akmenų vainikas. Atrodo, akmenų vainikas yra apardytas, stambesnieji akmenys išlupti. Vainiko liekanas sudarė 73 akmenys, vietomis sumesti keliomis eilėmis. Akmenų dydis buvo įvairus, jų skersmuo siekė nuo 10 iki 30 cm.

Pilkapyje buvo rasti du degintiniai kapai.

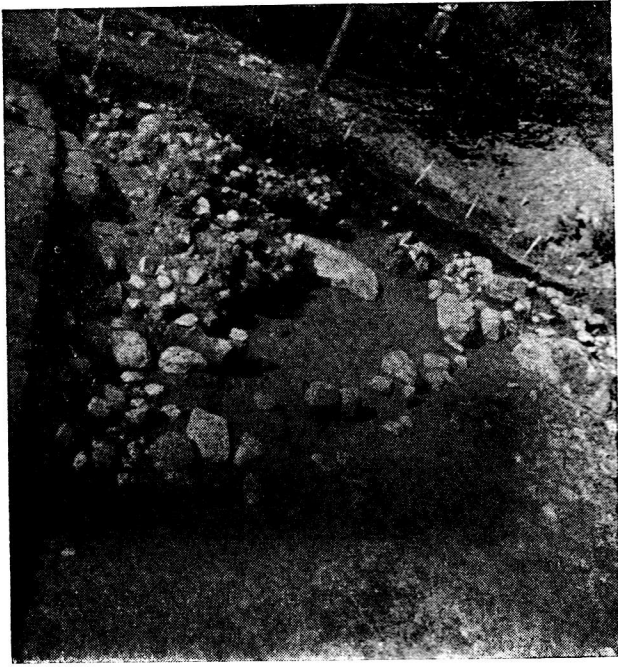
Degintinis kapas Nr. 1 rastas pilkapio centre maždaug 55 cm gylyje nuo sampilo viršaus. Jį sudarė sudegintų kaulų gabaliukai, supilti pailgame 80×20 cm dydžio plotelyje kelių centimetrų storio sluoksneliu. Kaulai sudegę, palyginti, blogai ir todėl galima išskirti kaukolės, rankų bei kojų kaulų fragmentus. Tarp kaulų fragmentų buvo rasta apdegusi žalvarinė įvija, susukta iš siauros juostelės, ir du moliniai varpsteliai. Degusių ir angliukų tarp kaulų nebuvo.

Degintinis kapas Nr. 2 rastas 30 cm gylyje, 1 m nuotolyje į šiaurę nuo kapo Nr. 1. Šį kapą sudarė 30 cm skersmens tamsesnės žemės dėmė. Čia apie 20 cm storio tamsios žemės sluoksnyje aptikti smulkūs sudegusių kaulų gabalėliai. Greičiausiai, čia palaidotos sudeginto jauno žmogaus liekanos. Įkapių nerasta.

Pilkapis Nr. 18

Sis 1953 m. tyrinėtas pilkapis gulėjo į šiaurę nuo pilkapio Nr. 1. Tai buvo vienas stambesnių pilkapių. Jo sampilas turėjo apie 1,40 m aukščio, o skersmuo pietų—šiaurės kryptimi siekė 16 m ir rytų—vakarų kryptimi — 17 m. Pilkapio sampilas buvo netaisyklingo, kiek suploto pusrutulio formos, apaugęs nedidelėmis pušaitėmis. Pilkapio pakraščiais matėsi keletas duobių, o iš pietų pusės buvo dar du stambūs akmenys. Minėtos duobės, greičiausiai, atsirado, išlupus akmenis plento grindimui.

Pilkapio sampilas sudarytas iš smėlio ir gausaus kiekio akmenų, kurie įvairiose sampilo vietose pasirodė tuojau pat nuėmus velėną. Kasant gilyn, akmenų gausėjo. Akmenų dydis įvairus (12×5, 22×15, 45×33×15, 99×87×31 cm ir t. t.). Sampile jie išsidėstę taip pat įvairiai: aptinkami pavieniai akmenys, ištisos jų krūvelės ar puslankiu einančios eilės (2 pav.). Pilkapio pagrinde sampilo pakraščiuose išryškėjo netvarkingo akmenų vainiko — grindinio liekanos (3 pav.). Jis turėjo 12 m skersmenį šiaurės—pietų kryptimi ir 13 m skersmenį rytų—vakarų kryptimi. Vainiko plotis įvairus, jis siekė nuo 50 cm iki 1 m, o šiaurės rytų dalyje net iki 2 m (4 pav.). Jį sudarė įvairaus dydžio akmenys. Sampile įvairiame gylyje aptiktos akmenų krūvelės, ir eilės sudarė tarsi antrą akmenų vainiką — grindinį,

2 pav. Pilkapio Nr. 18 pietryčių ketvirtis. Dalis sampilo akmenų

3 pav. Pilkapio Nr. 18 akmenų vainiko dalis pietryčių pakraštyje

turintį nuo 2 iki 3 m pločio. Šis antrasis akmenų grindinys rytų—vakarų kryptimi turėjo 8 m, o pietų—šiaurės kryptimi 7 m skersmenį. Čia akmenys buvo krauti nuo pilkapio pagrindo beveik iki pat sampilo viršaus. Vietomis pavieniai akmenys tarsi sujungia pilkapio pagrinde buvusį akmenų vainiką su sampile buvusiais akmenų grindiniais.

Be akmenų, visame pilkapio sampile buvo aptinkama angliukų bei su smėliu susimaišiusių pelenų. Pilkapio pagrinde 11 m skersmens plote rastas 13 cm storio degusių sluoksnis, o po degusių sluoksniu — tamsesnės žemės, greičiausiai buvusios velėnos, sluoksnis.

Pilkapio sampile buvo aptikti keturi degintiniai kapai. Kapai Nr.Nr. 1 ir 2 rasti pietinėje pilkapio dalyje, o Nr.Nr. 3 ir 4 — šiaurinėje (4 pav.). Kapai Nr.Nr. 2 ir 3 aptikti arčiau pilkapio sampilo viršaus, o Nr.Nr. 1 ir 4 — arčiau pagrindo.

Degintinis kapas Nr. 1 aptiktas pietinėje pilkapio dalyje apie 2 m nuotolyje nuo pilkapio centro, 70 cm gylyje nuo pilkapio viršaus. Kapą sudarė 10 cm² plote supiltų sudegintų kaulų gabalėlių krūvelė, virš kurios buvo padėtos įkapės: geležinis įtveriamasis lauro lapo formos plunksna ietigalis, geležinis siauraašmenis pentinis kirvis ir geležinis peiliukas (5 pav.). Visi geležiniai daiktai apdege ir gerai išsilaike. Apie kapą buvo sudėta keletas akmenų, kurie sudarė tarsi netaisyklingą apie 80 cm skersmens akmenų vainiką.

Degintinis kapas Nr. 2 rastas apie 1,60 m į pietryčius nuo pilkapio centro, 17 cm gylyje nuo jo viršaus. Patį kapą sudarė 70×40 cm plote supilti švarūs sudegusių kaulų fragmentai ir prie jų padėti du geležiniai įmoviniai ietigaliai, kurie gulėjo vienas šalia kito, geležinis peiliukas, geležinė diržo sagtis (6 pav.), keletas žalvarinių apkalėlių bei du žalvarinės vielos gabaliukai. Aplink jį grupavosi kelios nedidelės akmenų krūvelės, susidedančios iš 7, 2 ir 4 akmenų.

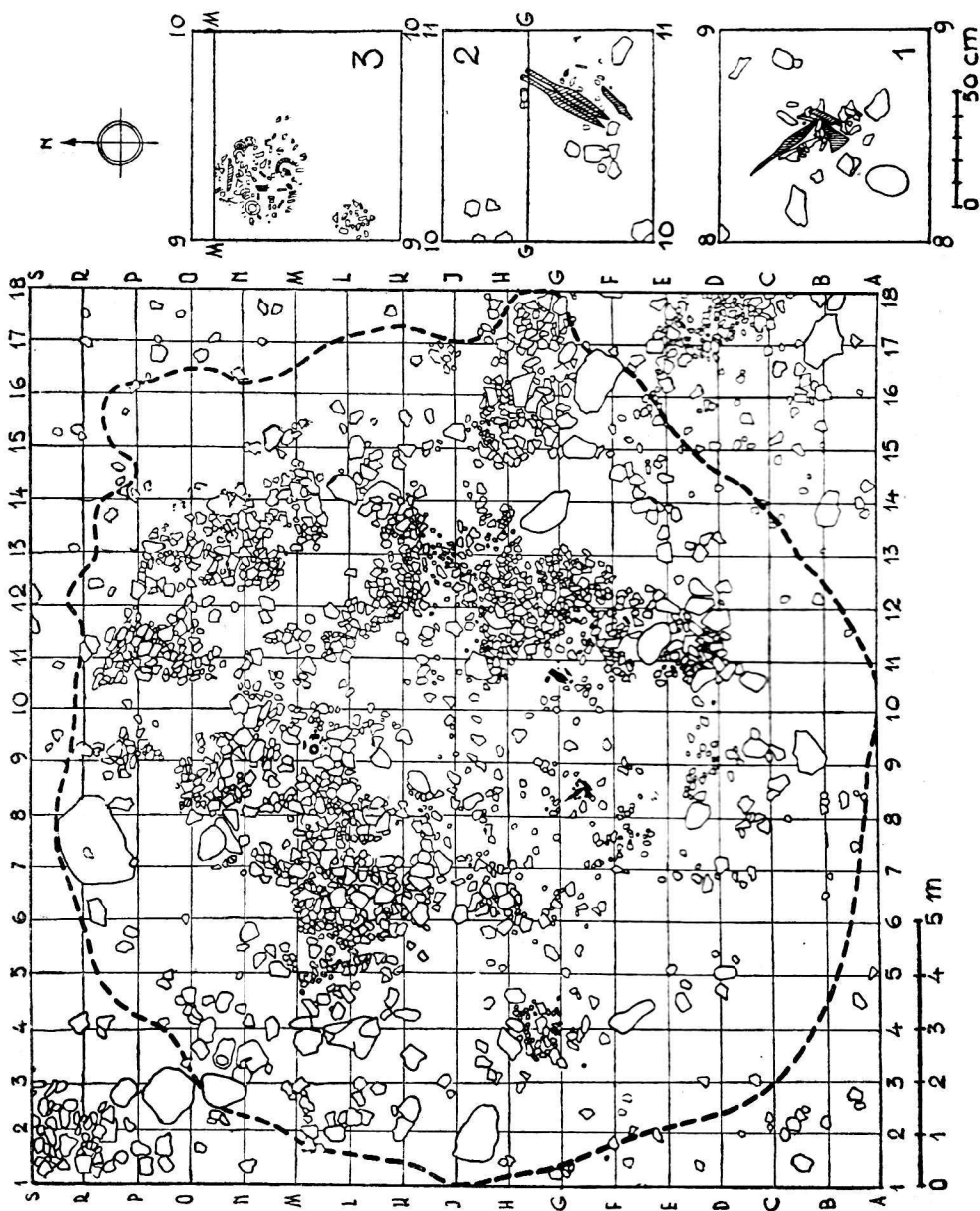
Degintinis kapas Nr. 3 aptiktas šiaurinėje pilkapio dalyje apie 1,2 m nuotolyje nuo pilkapio centro, 40 cm gylyje nuo pilkapio viršaus. Čia rastos dvi sudegintų kaulų krūvelės, nutolusios viena nuo kitos per 25 cm.

Pirmoji kaulų krūvelė užėmė 40×40 cm plotą. Čia kartu su sudegintais kaulais buvo sudėtos įkapės: geležinis peiliukas, žalvarinės vytinės antkaklės fragmentai, 4 žalvarinės pastorintais galais apyrankės, dvi susilydžiusios žalvarinės įvijos ir daug mažų žalvarinių cilindrių, kurie maišėsi tarp sudegusių kaulų ir po jais.

Antroji kaulų krūvelė buvo mažesnė ir užėmė 20×15 cm plotą. Jokių įkapių prie šios kaulų krūvelės nerasta. Atrodo, kad jie turėjo priklausyti kapui Nr. 3.

Abi kaulų krūvelės supo keletas įvairaus dydžio akmenų (17×14×13, 28×23×8, 30×26×10, 35×26×12 cm), kurie sudarė tarsi netaisyklingos formos 0,5 m skersmens vainiką.

Degintinis kapas Nr. 4 rastas 85 cm gylyje nuo sampilo viršaus šiaurinėje pilkapio dalyje, 1,4 m nuotolyje nuo jo centro. Kapas užėmė 40×30 cm plotą. Čia, skirtingai nuo jau minėtų kapų, tarp sudegusių kaulų rasta ir

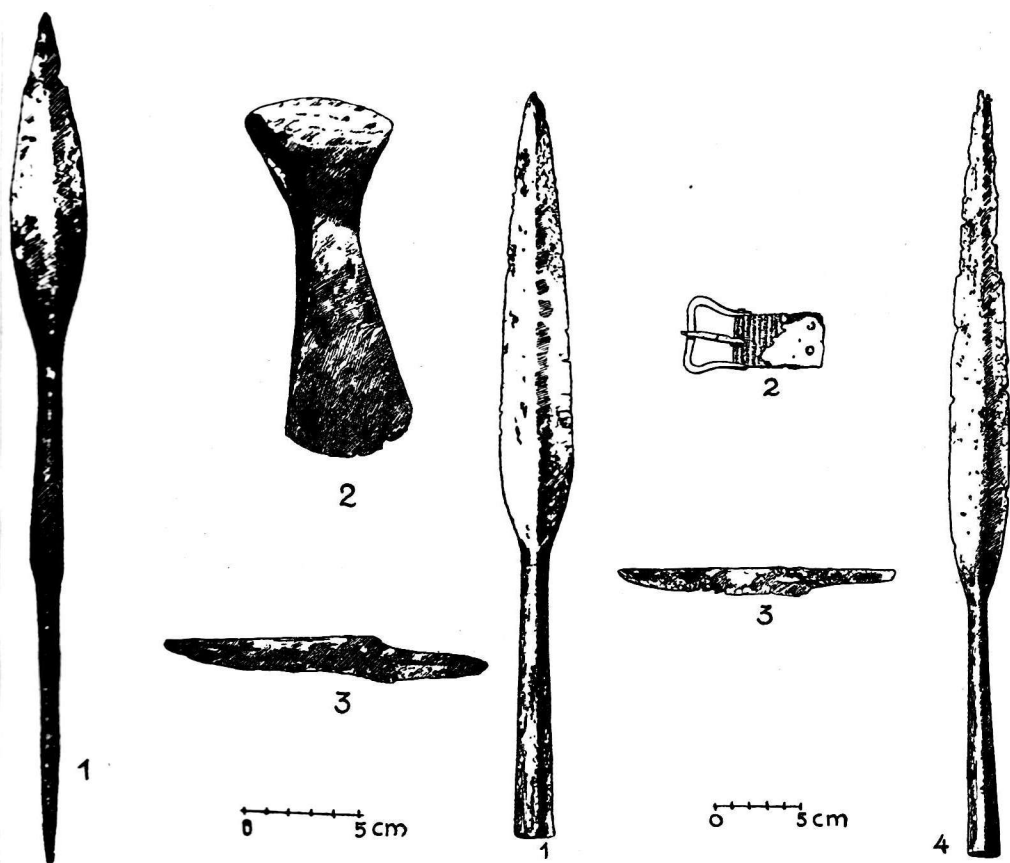

4 pav. Pilkapio Nr. 18 planas. 1 — kapas Nr. 1, 2 — Nr. 2, 3 — Nr. 3

smulkių angliukų. Įkapes sudarė molinis cilindrinės formos varpstelis ir apdegusi geležinė yla.

Prie pat sudegusių kaulų krūvelės iš pietryčių pusės aptikta gana stambių angliukų krūvelė, greičiausiai, priklausanti minėtam kapui.

Sprendžiant iš įkapių, kapai Nr.Nr. 1 ir 2 yra vyrų kapai, o Nr.Nr. 3 ir 4 — moterų.

5 pav. Pilkapio Nr. 18 kapo Nr. 1 įkaps

6 pav. Pilkapio Nr. 18 kapo Nr. 2 įkaps

Pilkapis Nr. 21

Pilkapis yra 30 m nuotolyje į šiaurės rytus nuo pilkapio Nr. 1 ir 25 m nuotolyje į pietvakarius nuo pilkapio Nr. 18. Pilkapis apaugęs pušaitėmis ir turėjo, palyginti, žemą sampilą. Jo aukštis — 70—80 cm, o skersmuo šiaurės—pietų kryptimi — 15 m ir rytų—vakarų kryptimi — 14 m.

Pilkapio sampilas supiltas iš smėlio. Sampile taip pat gausiai randama akmenų, kurie sumesti atskiromis nedidelėmis krūvelėmis. 15—20 cm gylyje pilkapio šiaurės rytų dalyje aptikta 2 m ilgio ir 1,35 m pločio stambių (35×40×15, 30×25×20, 77×55×30 cm) akmenų krūva. Akmenys čia buvo sukrauti vienas šalia kito arba vienas ant kito ir sudarė lygiagretainio formos figūrą.

Be to, įvairiose sampilo vietose aptikti nedideli kiekiai angliukų. Sampile pasitaiko ir tamsesnės žemės dėmių. Pavyzdžiui, pietvakarinėje pilkapio dalyje 35 cm gylyje aptikta ovalo formos 80×60 cm dydžio dėmė. Tamsios žemės sluoksnio storis apie 8 cm, į pakraščius jis plonėja. Pilkapio šiaurinėje ir rytinėje dalyse 70 cm gylyje rasta po vieną 80×80 cm dydžio netaisyklingos formos dėmę, kuriose tamsios žemės sluoksnio storis siekė iki 15 cm.

Panašiai jau minėtiems pilkapiams, 45—50 cm gylyje pilkapio pagrindą dengė 10—19 cm storio tamsios žemės sluoksnis, kuriame maišėsi smulkūs angliukai.

Pilkapio pagrindą supo netvarkingo akmenų vainiko liekanos. Akmenys sumesti krūvelėmis-grindinėliais po 3—4—8 akmenis. Vainiko formą galima buvo pasekti tik pietinėje ir šiaurinėje pilkapio dalyse. Sprendžiant iš vainiko, pilkapis buvo maždaug 9 m skersmens. Tik vėliau jo sampilas išsisklaidė 14×15 m plote.

Pilkapio sampile rastas vienas degintinis kapas.

Degintinis kapas Nr. 1 aptiktas pietvakarinėje pilkapio dalyje, beveik jo centre, 45 cm gylyje nuo sampilo viršaus. Kapą sudarė smulkūs sudegusių kaulų gabaliukai, sumaišyti su smėliu bei smulkiais angliukais. Jie buvo supilti 19×19 cm dydžio plotelyje.

Virš kapo kiek aukščiau buvęs padėtas akmuo. Tarp sudegusių kaulų fragmentų rasti keli smulkūs priekiniai dantys, kiaušo bei šonkaulio fragmentai. Jie įgalina teigti, kad čia palaidotas sudegintas paauglys, greičiausiai, mergaitė, nes tarp kaulų buvo rasti smulkūs susilydžiusių mėlyno stiklo karoliukų fragmentai, perdegusios žalvarinės įvijos fragmentas bei kiti smulkūs sudegę neaiškūs žalvariniai dirbiniai. Po sudegusiais kaulaisėjo 1—1,5 cm storio tamsesnės žemės sluoksnis, sumaišytas su smulkiais angliukais.

Pilkapis Nr. 24

Sis pilkapis yra apie 50 m į šiaurės rytus nuo pilkapio Nr. 18 ir apie 25 m į šiaurę nuo pilkapio Nr. 21. Apskritas jo sampilas turi 1,20 m aukščio ir 14 m skersmenį. Paviršius apaugęs retomis, nedidelėmis pušaitėmis. Aplink pilkapį ir kiek toliau nuo jo iš visų pusių yra po kelias 15 cm gylio ir 1—1,5 m skersmens duobes. 1,1 m į pietryčius nuo pilkapio aptiktas didelis (1,05×0,5×0,65 m) akmuo. Manoma, kad minėtos duobės liko, išėmus panašaus dydžio akmenis.

Sampilas, kaip ir jau minėtų pilkapių, piltas iš smėlio. Po velėna aptiktas 10—15 cm storio pilkos žemės sluoksnis ir tik po to gelsvas smėlis, kuriame kai kur maišėsi smulkūs angliukai bei pavieniui netvarkingai išmėtyti akmenys. 5—10 cm storio degusių (tamsios žemės su angliukais) sluoksnis dengė pilkapio pagrindą, apsuptą akmenų vainiko.

Pilkapio akmenų vainikas sumestas netvarkingai iš įvairaus dydžio akmenų. Pietų—šiaurės kryptimi jis turėjo 10,1 m, o rytų—vakarų kryptimi — 9,2 m skersmenį.

Pilkapio sampile rasti du degintiniai kapai.

Degintinis kapas Nr. 1 rastas 80 cm į šiaurės rytus nuo centro, beveik pačiame sampilo paviršiuje, vos 10–15 cm gylyje, pilkos velėninės žemės sluoksnyje. Sudegusių kaulų fragmentai išsisklaidę didesniame plote. Čia tarp smulkių sudegusių kaulų fragmentų aptikti du moliniai varpsteliai, iš jų vienas apdegęs. Varpsteliai gulėjo vienas nuo kito 65 cm nuotolyje. Todėl, atrodo, kad čia turime reikalo su kiek apardytu kapu.

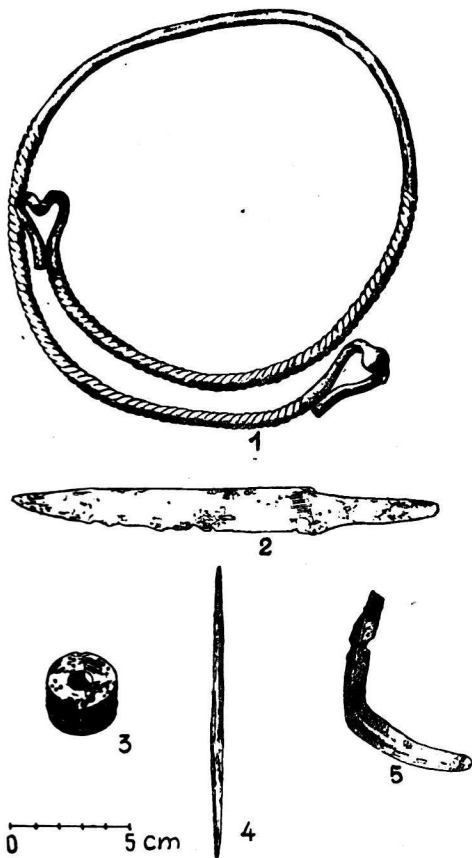
Degintinis kapas Nr. 2 buvo šiaurinėje pilkapijo pusėje, arčiau jo vidurio (apie 1,20 m nuotolyje nuo pilkapijo centro), 60 cm gylyje. Kapą sudarė švariai išrinkti sudeginto žmogaus kaulų fragmentai, supilti 52 × 30 cm plotelyje. Jie sudarė maždaug 10 cm storio sluoksnį. Virš kaulų fragmentų sudėtos įkapės: žalvarinė balnelinė antkaklė, geležinė yla, geležinis peilis, molinis varpstelis (7 pav.).

Iš įkapių matyti, kad pilkapyje palaidotos dvi sudegintos moterys.

Visi keturi tyrinėti Počkaluvkos pilkapiai turi bendrų struktūros ir laidosenos bruožų, kuriuos tenka laikyti būdingais šiam pilkapynui. Visi pilkapiai supilti iš smėlio, sampiluose gausu akmenų, kurie kartais grupavosi krūvelėmis arba buvo išsimėtę pavieniui. Akmenų gausumu ypač išsiskyrė pilkapijo Nr. 18 sampilas.

Sampiluose taip pat maišėsi angliukų, pelenų, aptiktos degėsių dėmės. Visi pilkapiai turėjo pagrinde tamsesnės, su degėsiomis sumaišytos žemės sluoksnį. Pilkapių sampilą prie pagrindo supo netvarkingai iš kelių akmenų eilių sumestas vainikas. Panašūs pilkapiai su degėsių sluoksnėliu pagrinde ir akmenimis sampile rasti ir Stakų (Šalčininkų raj.)³ bei Kurganų (Trakų raj.)⁴ pilkapiuose.

Visuose pilkapiuose mirusieji palaidoti sudeginti. Viename pilkapyje kartais laidodavo po kelis sudegintus mirusiuosius. Pavyzdžiui, pilkapyje Nr. 18 rasti net 4 kapai, pilkapyje Nr. 24 — du kapai ir pan. Mirusieji buvo sudeginami lauže kažkur atokiau nuo pilkapijo. Laužavietėje surinktos sudegusių kaulų liekanos buvo laidojamos nedidelėse duobutėse, iškas-

7 pav. Pilkapijo Nr. 24 kapo Nr. 2 įkapės

³ Stakų pilkapijo tyrinėjimų dienoraštis yra Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institute (toliau — MAII).

⁴ Kurganų pilkapijo 1951 m. tyrinėjimų dienoraštis yra MAII.

tose pilkapiuose. Kartais virš kapo buvo padedamas akmuo (pilkapis Nr. 21) arba kapas apdedamas akmenų vainiku (pilkapis Nr. 18 kapai Nr. Nr. 1, 3 ir 4). Su panašiais reiškiniais, kai sudeginto mirusiojo kapas būdavo apdedamas akmenimis, susidurta Kurganų, Stakų ir Karmazinių⁵ (Vilniaus raj.) pilkapiuose ir kt.

Įkapės buvo dedamos virš sudegusių kaulų arba šalia jų. Jos visos taip pat apdegusios. Tai rodo, kad jos buvo deginamos lauže kartu su mirusiuoju. Tik pilkapis Nr. 24 kape Nr. 2 rasta ugnies beveik nepaliesta balnelinė antkaklė. Greičiausiai, į kapą ji buvo įdėta mirusįjį jau sudeginus. Panašių atvejų, kada daiktai įdedami į kapą mirusįjį jau sudeginus, pasitaiko ir kituose pilkapyuose, pavyzdžiui, Karmazinuose⁶, Lošoje⁷ (Ostrovieco raj.) ir kt.

Počkaluvkos pilkapių kapai dirbinių gausumu nepasižymi, nes dalį jų sunaikino ugnis, o kai kurių išlikę tik fragmentai. Ypač nukentėję žalvariniai papuošalai, kurie dažnai būna visai susilydę.

Čia rastus papuošalus sudaro antkaklės, apyrankės, cilindriškai, įviių fragmentai bei geležinė diržo sagtis su apkalu.

Gerai išsilaikiusi antkaklė rasta tik viena, kitų antkaklių išlikę tik fragmentai. Sveikoji antkaklė aptikta pilkapis Nr. 24 kape Nr. 2 (7 pav.: 1). Tai 18 cm skersmens žalvarinė balnelinė antkaklė. Jos lankelis apvalios vielos, storėjančiais tordiruotais, smarkiai užkeistais galais. Vienas jų baigiasi balneliu, o antras — ramentu. Balnelis yra dar mažas, nežymiai išgaubtas. Todėl ją tenka datuoti VII—VIII aa. Panašios antkaklės Lietuvoje pasirodė VI a. ir buvo vartojamos iki XII a.⁸ Balnelinės antkaklės tordiruotais galais rastos Smurgonių (BTSR) ir Karmazinių pilkapiuose⁹.

Balnelinės antkaklės buvo mėgstamas papuošalas Vidurio, Šiaurės ir Rytų Lietuvoje¹⁰. Be to, jų randama Latvijoje ir Estijoje¹¹.

Pilkapis Nr. 18 kape Nr. 3 rasti trys vytinės antkaklės lankelio fragmentai. Antkaklės galai neišlikę, todėl ne visai aišku, kokiai vytinė antkaklių pogrūpei ji priklausė. Greičiausiai, tai bus vytinė antkaklė kūginiais galais, nes jos labiausiai būdingos m. e. pirmojo tūkstantmečio pabaigos pilkapių degintiniams kapams¹².

Be to, pilkapyje Nr. 24 rastas antkaklės plokščiais užkeistais galais fragmentas, kuris, greičiausiai, yra iš apardyto kapo Nr. 1 (7 pav.: 5). Čia

⁵ H. Cehak-Hoľubowiczowa, Wiadomości archeologiczne, 22, 317, Warszawa (1955).

⁶ Ten pat.

⁷ Radiniai yra IEM.

⁸ R. Volkaitė-Kulikauskienė, Gimtasai kraštas, Nr. 31, 91.

⁹ Antkaklės yra IEM. Be to, žr. П. С. Рыков, Записки Северо-западного отдела Русского Географического Общества, 4, 13, Вильна, 1914; H. Cehak-Hoľubowiczowa, min. veiks., 319, 8:2.

¹⁰ Karmazinai, Vilniaus raj., Orliškės, Vievio raj., Degėšiai, Linkuvos raj., Migonys, Pasvalio raj., Sargėnai, Kauno raj.

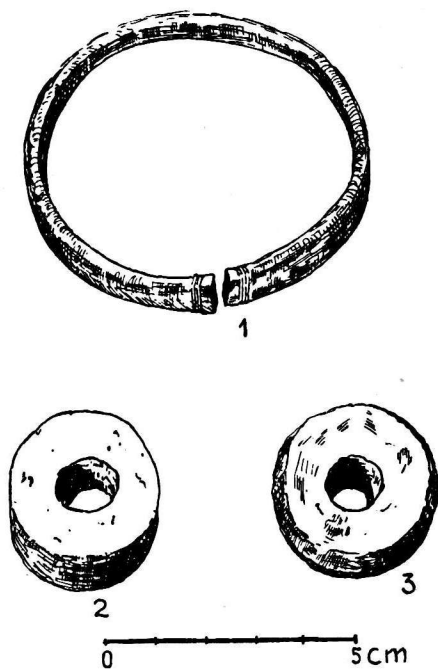
¹¹ R. Volkaitė-Kulikauskienė, Gimtasai kraštas, Nr. 31, 91—92.

¹² Jų rasta Dovainonyse II ir Kapitoniškėse, Kaišiadorių raj., Lošoje, Ostrovieco raj. (BTSR).

rasta jos vieno galo dalis, kuri yra visai plokščia ir per vidurį turi iškilį, išilgai einančią briaunelę. Plokštelės viršūnėlė ornamentuota eglutės raštu, kuris sudarytas iš mažyčių įkartėlių. Tai Rytų Lietuvos pilkapiams būdingos antkaklės. Panašių ankstyvos kilmės antkaklių ir jų fragmentų rasta Pamusio¹³ (Daugų raj.), Kapitoniškių¹⁴, Karmazinių¹⁵ ir kitų VI—IX aa. pilkapyne kapuose.

Apyrankės rastos tik pilkapiro Nr. 18 kape Nr. 3. Čia rastos 4 žalvarinės storagalės apyrankės ir vienos fragmentas. Jų lankelis yra keturkampio skersinio piūvio. Apyrankės per vidurį plonos, o į galus plėtėja ir nežymiai storėja. Jų galų skersinis piūvis pusiau apvalus. Patys galai puošti keturiais skersiniais grioveliais. Apyrankių skersmuo 6 ir 4,7 cm (8 pav.: 1). Panašių apyrankių rasta ir kituose Rytų Lietuvos pilkapyuose: Karmaziniuose¹⁶, Kapitoniškėse¹⁷, Pamusyje¹⁸. Jos datuojamos VI—X aa.

Be to, pilkapiro Nr. 18 kape Nr. 3 rasta apie 60 pailgų žalvarinių cilindrių. Jų paviršius lygus, neornamentuotas. Vidutinis ilgis 4—3,5 cm, skersmuo — 0,4 cm. Cilindriai kartu su nuo ugnies susilydžiusių įviių fragmentais aptikti tarp sudegusių kaulų. Greičiausiai, minėtais cilindriais bei įvijomis buvo puoštas mirusiojo drabužis. Panašių cilindrių buvo rasta griautiniuose kapuose Miežonių pilkapiuose, Švenčionių raj.¹⁹, Seilionysė, Noragelių apyl., Lazdijų raj.²⁰, ir Kairėnuose prie Vilniaus²¹ kartu su IV—V aa. pradžiai būdingais dirbiniais, kaip šaukštinės antkaklės, ankstyvosios žieduotosios segės, rankogalinės apyrankės ir kt. Tuo tarpu Počkaluvkos pilkapiuose degintiniame kape kartu su vytinės antkaklės fragmentais ir storagalėmis apyrankėmis rasti cilindriai rodo, kad tokie cilindriai drabužio puošimui buvo vartojami ir m. e. pirmojo tūkstantmečio antroje pusėje.

8 pav. 1 — apyrankė iš pilkapiro Nr. 18 kape Nr. 3, 2 — varpstelis iš pilkapiro Nr. 24 kape Nr. 1, 3 — varpstelis iš pilkapiro Nr. 1 kape Nr. 1

¹³ W. Szukiewicz, *Swiatowit*, 2, 7, ryc. 3: 2, Warszawa (1900).

¹⁴ A. Tautavičius, Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, A 1, 104 (1957).

¹⁵ H. Cehak-Hoľubowiczowa, *min. veik.*, 320, 8: 4.

¹⁶ Medžiaga yra IEM. Be to, žr. H. Cehak-Hoľubowiczowa, *min. veik.*

¹⁷ Medžiaga yra IEM.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ Ф. В. Покровский, Труды IX археологического съезда, 2, 173, табл. 11: 23—24, Москва, 1897.

²⁰ Medžiaga yra IEM.

²¹ Ten pat.

Tektų dar paminėti geležinę sagtį keturkampiu apkalu, kuri rasta pilkapio Nr. 18 kape Nr. 2. Sagtis trapecijos formos, priekinė dalis nežymiai įlenkta. Panašios sagtys yra rastos Pabarių, Eišiškių raj.²², Pamusio²³ ir kituose VII—X aa. pilkapynuose.

Rasta taip pat žalvarinė metaloplastiniu būdu ornamentuota plokštelė²⁴, susilydžiusių žalvarinių dirbinių fragmentų²⁵ bei susilydžiusių mėlyno stiklo karoliukų²⁶.

Iš darbo įrankių rastas geležinis kirvis, peiliukai, ylos, moliniai varpsteliai. Kirvis aptiktas kartu su ietigaliu vyro kape, o ylos ir varpsteliai — tik moterų kapuose, kartu su papuošalais; peiliukai rasti ir vyrų, ir moterų kapuose.

Geležinis pentinis siauraašmenis 15,5 cm ilgio kirvis su 6 cm pločio ašmenimis ir 7 cm pločio pentimi rastas pilkapio Nr. 18 kape Nr. 1 (5 pav.: 2). Šios formos kirviai randami kapuose jau nuo IV a. Ypač gausiai jų randama V—VII aa. degintiniuose kapuose; vėlesniuose kapuose jie randami rečiau. Počkaluvkos pilkapiuose rastas kirvis, sprendžiant iš jo formos, priklauso m. e. pirmojo tūkstantmečio antrajai pusei.

Tyrinėtuose pilkapiuose rasti keturi peiliai (pilkapio Nr. 18 kapuose Nr. Nr. 1, 2, 3 ir pilkapio Nr. 24 kape Nr. 2). Jie visi turi trumpą įtveriamąjį kotelį ir tiesius ašmenis bei tiesią nugarėlę (paveikslai 5:3, 6:3, 7:2). Visi jie nedideli. Ilgiausias yra 18 cm ilgio, o trumpiausias — 14 cm. Panašūs peiliai aptinkami ir kitų pilkapių degintiniuose V—XII aa. kapuose. Istorijos-etnografijos muziejaus fonduose tokių peilių yra iš Karmazinių, Paraisčių, Smurgonių ir kitų pilkapynų degintinių kapų.

Počkaluvkos pilkapiuose rastos tik dvi ylos. Viena jų rasta pilkapio Nr. 18 kape Nr. 4, o antroji — pilkapio Nr. 24 kape Nr. 2. Pastaroji yra gerai išsilaikiusi, turi keturkampę įtveriamąją dalį ir yra 12,1 cm ilgio (7 pav.: 4). Antroji yla yra labiau sunykusi, panašios formos, 10,5 cm ilgio. Ylos dažniausiai randamos visų laikotarpių moterų kapuose. Počkaluvkos pilkapiuose jos rastos taip pat kartu su moterims būdingais papuošalais.

Varpsteliai, kaip ir ylos, yra moterų darbo įrankis ir aptinkami moterų kapuose. Počkaluvkos pilkapiuose du varpsteliai rasti pilkapio Nr. 1 kape Nr. 1, vienas varpstelis — pilkapio Nr. 18 kape Nr. 4, pilkapio Nr. 24 kape Nr. 1 — du varpsteliai ir kape Nr. 3 — taip pat du varpsteliai. Varpsteliai yra moliniai, cilindrinės formos, daugiausia puošti skersiniais ranteiliais. Tik pilkapio Nr. 1 (8 pav.: 3) ir pilkapio Nr. 18 kape Nr. 4 rasti varpsteliai turi iškilesnę briaunelę. Pilkapio Nr. 24 kape Nr. 2 rastas varpstelis, kurio galai ornamentuoti duobutėmis (7 pav.: 3). Jie visi beveik vienodo dydžio: didžiausio jų skersmuo yra 2,8 cm, mažiausio — 2,7 cm.

²² Medžiaga yra IEM.

²³ Ten pat.

²⁴ Pilkapis Nr. 18, kapas Nr. 4.

²⁵ Pilkapis Nr. 21, kapas Nr. 1.

²⁶ Ten pat.

Rasti taip pat trys ietigaliai: vienas įtveriamasis ir du įmoviniai. Įtveriamasis ietigalis rastas pilkapio Nr. 18 kape Nr. 1 kartu su siauraašmeniu kirviu ir peiliu. Jis yra 36 cm ilgio. Jo įtveriamoji dalis 22 cm ilgio, apvalaus skersinio piūvio, o plunksna — 14 cm ilgio lauro lapo formos. Išilgai plunksnos eina nežymus iškilimas (5 pav.: 1). Rytų Lietuvos pilkapiuose įtveriamieji ietigaliai randami retai. Jie yra rasti tik nedaugelyje vietų: Užpaliuose, Dusetų raj.²⁷, o taip pat Markiniatuose, Ašmenos raj.²⁸ Gausiau jie paplitę Rytų Latvijoje²⁹ ir Šiaurės Lietuvoje, ypač VII—X aa. kapuose³⁰. Įmoviniai ietigaliai rasti pilkapio Nr. 18 kape Nr. 2. Vieno jų ilgis 45 cm, plunksnos ilgis 29 cm, antrojo ietigalio ilgis 43,5 cm, plunksnos — 26,7 cm. Jų ilgos karklo lapo formos plunksnos turi išilgai einantį nežymų iškilimą (6 pav.: 1,4). Panašūs ietigaliai aptinkami visoje Lietuvos teritorijoje ir ypač būdingi VII—X aa.³¹

Kiek galima spręsti iš Počkaluvkos pilkapiuose rastų dirbinių ir iš pačių pilkapių konstrukcijos, tyrinėti pilkapiai datuoti VIII—IX aa. ir yra būdingi to laikotarpio Rytų Lietuvos laidojimo paminklai.

Iki šiol ištirta nežymi pilkapyno dalis. Galimas dalykas, kad likusiuose pilkapiuose yra ir ankstesnės, ir vėlesnės kilmės kapų. Senos, bendralaikės VIII—IX aa. pilkapiams gyvenvietės pėdsakų prie pilkapyno nerasta. Todėl nepasisekė nustatyti, kur gyveno čia palaidoti mirusieji. Toliau nuo pilkapyno esantis Nemenčinės piliakalnis ryškesnio kultūrinio VIII—IX aa. sluoksnio neturėjo. Todėl konkrečių duomenų apie ryšius tarp šių paminklų nėra.

Lietuvos TSR Mokslų akademijos
Istorijos institutas

Gauta
1958 II 17

КУРГАНЫ В ПОЧКАЛУВКЕ

А. К. ЯНКЯВИЧЕНЕ

Резюме

Курганы в Почкалувке (Неменчинский район в Восточной Литве) расположены на втором километре по направлению к западу от местечка Неменчине, по правому берегу реки Нерис. Всего сохранилось 28 курганов (рис. 1). Высота курганов различна: от 30—40 см до 1—1,5 м, с диаметром от 10 до 20 м. В 1952—1953 гг. Институт истории Академии наук Литовской ССР и Кафедра археологии и этнографии Вильнюсского гос-

²⁷ Radiniai yra Valstybiniame Ermitažo muziejuje Leningrade.

²⁸ Ietigalis yra IEM.

²⁹ R. Volkaitė-Kulikauskienė, Lietuvos istorijos instituto darbai, 1, 300—302, Vilnius, 1951.

³⁰ Ten pat.

³¹ Ten pat, 304.

университета имени В. Капсукаса исследовали здесь 4 кургана (№№ 1, 18, 21, 24 — рис. 1). Курганы насыпаны из песка. В насыпи встречается небольшое количество камней (рис. 2, 3, 4), обнаружены также пятна сожжений и угольки. У основания курганов найдена прослойка земли темного цвета, а вокруг насыпи сохранились остатки небрежно сложенного венца из камней.

В насыпи курганов найдены погребения с трупосожжением. В каждом кургане обнаружено от 1 до 4 погребений. Погребения составляли кучка фрагментов сожженных костей, принесенных из кострища, и сложенные на них или возле них остатки погребального инвентаря. Все изделия сильно тронуты огнем, мелкие бронзовые украшения — сплавлены. Это доказывает, что умерший сжигался вместе со всеми украшениями, орудиями труда и оружием. Исключение составляет только погребение № 2 кургана № 24 (рис. 7 : 1), где найдена не тронутая огнем седловидная шейная гривна. В могилу она была положена после сожжения умершего.

В курганах найдены украшения, орудия труда и оружие. Из украшений в курганах Почкалувки найдены: бронзовая седловидная шейная гривна (рис. 7 : 1), несколько фрагментов шейной гривны, витой из 3 бронзовых проволок, фрагмент бронзовой шейной гривны с уплощенной передней частью (рис. 7 : 5), четыре бронзовых браслета с утолщенными концами (рис. 8 : 1) и железная трапециевидная поясная пряжка с оковой (рис. 6 : 2). Орудия труда: проушный узколезвийный топор (рис. 5 : 2), четыре железные ножи (рис. 5 : 3, 6 : 3, 7 : 2), 7 глиняных цилиндрической формы прясликов (рис. 7 : 3, 8 : 2, 3) и 2 шила. Из орудия найдены три наконечника копья, один из них черенковый (рис. 5 : 1), а два других втульчатые с пером ивоволистной формы (рис. 6 : 1, 4).

Исследованные курганы в Почкалувке на основании их конструкции, погребального обряда и погребального инвентаря датируются VIII—IX вв.